

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number **61**, Aralık / December **2018**, 273-285

KÂZIM KARABEKİR'İN VEFATININ TÜRK BASININDAKİ AKİSLERİ
The Echoes of Kazım Karabekir's Death in Turkish Media

(Makale Geliş Tarihi: 10. 12. 2018 / Kabul Tarihi: 20. 12. 2018)

Selçuk URAL*

Nesrin HANGÜL**

Öz

Kazım Karabekir Paşa milli mücadele döneminin önde gelen isimlerinden biridir. Meclis Başkanı olarak görev yaparken geçirdiği kalp krizi nedeniyle 26 Ocak 1948'de hayatını kaybetti. Ülke genelinde yas ilan edilerek resmi dairelerde bayraklar yarıya indirildi. Cenaze töreninde önemli devlet erkânının yanı sıra alanları dolduran binlerce kişi Paşanın naaşını selamlayarak dualarla son yolculuğuna uğurladı.

Anahtar Kelimeler: Kazım Karabekir, Meclis, İsmet İnönü, Cebeci Şehitliği, Cenaze Merasimi.

Abstract

Kazım Karabekir Pasha is one of the leading names of the Turkish War of Independence. He lost his life due to a heart attack that he suffered when he was serving as the Chairperson of the Turkish Parliament on 26 January 1948. A national mourning was declared, and the flag was flown at half-mast in governmental agencies. In the funeral ceremony, thousands of people in addition to high status officials saluted the Pasha's corpse and paid their last respects with prayers.

---

* Prof. Dr. Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü; Prof. Dr., Kafkas University, Faculty of Letters, Department of History, sural25@hotmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9206-6661>.

** Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü; Res. Assist., Kafkas University, Faculty of Letters, Department of History, nesrin_soyer@hotmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6019-3487>.

Keywords: Kazım Karabekir, Assembly, İsmet İnönü, Cemetery-Of Cebeci, Funeral.

Giriş

Kazım Karabekir Paşa, milli mücadele yıllarında Erzurum Kongresinden TBMM'nin açılmasına giden yolda "Milli hâkimiyet" düşüncesinin hâkim kılınmasında hayati hizmetlerde bulundu. Milli Mücadele Hareketi'nin teşkilat ve programının ortaya çıkarılmasının dışında Sovyet Rusya başta olmak üzere Kafkas ülkeleriyle ilişkilerin tesisinde onun görüşleri fevkalade önemli bir rol oynadı.

Karabekir Paşa askeri alanda büyük başarılar imza attı. Askeri faaliyetleriyle Erzurum, Van ve Trabzon'da yeni İzmir facialarına meydan vermediği gibi, kazandığı zaferlerle aziz vatan topraklarını Ermenistan'ın ve Gürcistan'ın parçası olmaktan kurtardı. 40 yıl boyunca bölgede kan ve gözyaşına neden olan Ermeni Mesellesini uluslararası alandan silip attı.

1924'te Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurarak, kurucu başkanlığını yaptı. Şeyh Sait ayaklanmasını takiben parti kapatılırken, Karabekir Paşa da İzmir suikastıyla ilişkilendirilerek yargılandı. Beraatının ardından siyasi hayattan ayrıldı. On iki yıl boyunca sosyal ve kültürel faaliyetlerin içinde yer aldı.

1.VEFAT HABERİNİN DUYULMASI

Paşanın ölümüne ilişkin ilk haber 26 Ocak 1948 tarihli Her gün gazetesinde "Meclis Başkanı yakalandığı kalp krizini atlattı" başlığıyla veriliyordu:

"General Kazım Karabekir dün akşam bir kalp krizine yakalanmış, yapılan tedaviler sonunda bu krizi atlattıysa da general bu sabah yeni bir kriz geçirmiş ve yapılan bütün tedavilere rağmen saat 10'da vefat etmiştir. Generalin ölümü şehrimizde çok büyük bir teessürle karşılanmıştır. Milli cenaze merasiminin ne zaman yapılacağı bu saatte belli değildir"(Her Gün, 1948:1/76).

Ölümüne ilişkin ayrıntılar ertesi günkü gazetelerde kendini göstermeye başladı. Son Posta gazetesinin haberine göre; Kazım Karabekir dün (26 Ocak) saat 15'de kalbinden rahatsızlığında derhal Büyük Millet Meclisi tabibi Raif Barbaros Kocatepe'deki ikametgâhına çağrıldı. Daha sonra durumdan haberdar edilen Cumhurbaşkanı baştabibi Zeki Hakkı Pamir tedavisine yardımcı olmak üzere getirildi. Karabekir'in rahatsızlığı ilk önce hafif iken sonradan ağırlaşarak ilk kriz saat 17'de geldi. İlk krizden sonra fasılalarla şiddetli krizler baş göstermiş ve Paşa bütün geceyi ıstırap içinde geçirdi. Bütün ihtimam ve tedavilere rağmen 26 Ocak saat 10'da hayata ebediyen gözlerini kapadı. Ölüm haberini alanlar Kocatepe'deki evine uğrayarak başsağlığı dileklerini iletmeye başladı. Gelenler arasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün eşi, Başbakan ve Başbakan Yardımcısı, İçişleri Bakanı, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım, Ulaştırma ve Çalışma bakanları ile Büyük Millet Meclisi Başkanvekilleri,

milletvekilleri, Diyanet İşleri Reisi ve Ankara Valisi bulunuyordu. Merhumun cenazesi 28 Ocak Çarşamba günü öğle namazını müteakip ebedi istirahatgahına tevdi olunacaktı¹.

Ulus gazetesinde ise Karabekir Paşa'nın şahsiyeti ve hizmetleri hakkında tarihe not düşen bir yazı yayınlandı. Kazım Karabekir'in vakitsiz ebediyete geçmesiyle Türk Milletinin temiz ve vefakâr bir evladını, Türk ordusunun ise şanlı ve başarılı bir komutanını kaybettiğine vurgu yapılan yazıda Paşanın vazifeye bağlılık, vatanperverlik ve samimilik hisleriyle tanındığı, İkinci Dünya Harbinin sona ermesiyle başlayan çetin intikal devrinde General Kazım Karabekir, yeniden milli bir sembol haline yükseldiği, Sovyet Rusya'nın Türkiye'den toprak taleplerine sert karşılık verdiğini, milli hakları çiğnetmeyeceğimizi ilk onun dile getirdiği belirtiliyordu. Haberin sonuna doğru memleket çok partili demokrasiye geçerken Kazım Karabekir'in, milli birliği her türlü sarsıntı ihtimallerinden ve vatani muhtemel tehlikelerden koruma kararı çerçevesinde siyasete dahil olduğu ve buna göre hareket ettiği vurgulandı.(Ulus, 1948).

Kazım Karabekir Paşa'nın ölümüne karşı ilk hassasiyet gösteren ve çalışmalarını bir süreliğine durdurma kararı alan kurum, başkanlığını yaptığı TBMM idi. 26 Ocak saat 15'de yapılan oturumda Başkan Vekili Raif Karadeniz; Kazım Karabekir'in vefatı haberini vererek hatırası için herkesten beş dakikalık ayakta saygı duruşu rica etmiş, saygı duruşunun ardından "*aramızdan ebediyen ayrılan aziz ölümün hatıralarına hürmeten müsaade buyursanız bugünkü birleşimi Cuma gününe bırakmak istiyoruz*" teklifini getirdi. Genel kurulun "*Doğru, doğru*" sesleri üzerine oturuma Cuma günü toplanılmak üzere son verildi (Son Posta, 1948; Ulus, 1948).

Son Posta, Ulus ve Yeni Sabah gazetelerinde 27 Ocakta Karabekir Paşanın hal tercümeleleri yayınlandı. Yeni Sabah gazetesinde yayınlanan hal tercümesinde Karabekir Paşa'nın harp hatıralarını yazarken Yeni Sabah yazı heyetine yardımcı olduğu bilgisine yer alıyordu. Fakat üç gazetede de Paşanın küskünlük yıllarına (1927-1938) ilişkin herhangi bir şey paylaşılmaması oldukça ilginçti (Yeni Sabah, 1948: 3209).

¹ Gazetede ölüm haberi dışında biri Anadolu Ajansı, diğeri ölüm raporu olmak üzere iki resmi bildiriye yer verildi. Ajansın haberinde şu cümleler yer alıyordu: "*Anadolu Ajansı Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanı General Kazım Karabekir'in vefat ettiğini bildirmekle fevkalade müteallimdir. General Kazım Karabekir bugün saat 10 da kalp rahatsızlığından vefat etmiştir. Bütün ömrünü vatan hizmetlerine vakfetmiş olan Sayın Karabekir'in ölümü dolayısıyla Büyük Türk Milletini ve Türkiye Büyük Millet Meclisini taziyet eyleriz. Cenaze merasimi Ankara'da 28.1.1948 Çarşamba günü öğle vakti yapılacaktır.*" Ölüm raporunda ise şunlar yazılıydı: "*Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı General Kazım Karabekir'in 25.1.1948 Pazar günü saat 17'de başlayan ve kısa fasıllarla tekrarlayan Angina Pectoris nöbetleri sonucunda yapılan tedavilere rağmen had kalp zaafı ile 26.1.1948 Pazar saat 10'da vefat etmiş olduğunu bildirir müşterek raporumuzdur. Cumhurbaşkanlığı Baştabibi Prof. Dr. Zeki Hakkı Pamir, TBMM Başkanlığı Baştabibi Prof. Dr. Raif Barbaros*" **Son Posta**, 27 Ocak 1948, No:5637; **Ulus**, 27 Ocak 1948.

Cenaze 26 Ocak günü öğle üzeri Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu ve bazı bakanların iştirakiyle Numune Hastanesine kaldırıldı. Bu arada tören için Protokol Genel Müdürlüğü tarafından bir program hazırlanacağı ve bunun Cumhurbaşkanları için yapılan tören seviyesinde icra edileceği bilgisine ulaşıldı (Yeni Sabah, 1948: 3209).

Cenaze Numune Hastanesine nakledildikten sonra özel bir yer tahsis edilerek saygı nöbeti için hazır edildi. 26 Ocak saat 10'dan itibaren Büyük Millet Meclisi Muhafız Taburuna mensup subay ve erler tarafından birer saat aralıkla değiştirilmek üzere Karabekir Paşa'nın bayrağa sarılı cenazesi başında saygı nöbeti tutulmaya başlandı. Bu arada Kazım Karabekir'in ölümü dolayısıyla Ankara radyosunun programında değişikliğe gidildi. Bu münasebetle radyoda yalnız klasik müzik çalınırken 19.45'te memleket uğruna yaptığı hizmetleri ve 21'de hayatını konu edinen iki konuşma yapıldı (Ulus, 1948).

Ulus gazetesi 27 Ocak tarihli nüshasında ilk olarak Karabekir Paşa'nın ölümünün hem ailesi, hem de millet nezdinde büyük teessür uyandırdığı ve devlet büyükleri başta olmak üzere sevenlerinden müteşekkil kalabalık grupların sabahtan itibaren evine geldikleri bildirildi. Gazetenin dikkat çektiği ziyaretçi akımı sabahın erken saatlerinde başladı. Sabah yapılan ziyaretlerde Başbakan Hasan Saka, TBMM Başkanvekilleri, TBMM Başkanlık Divanı üyeleri, CHP Meclis Grubu Başkanvekilleri, Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı ile Bakanlar, Genelkurmay Birinci ve İkinci Başkanları, CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, CHP Divan üyeleri, CHP Genel İdare Heyeti üyeleri, Milletvekilleri, Yargıtay, Sayıştay Başkanları, Danıştay Başkanvekili, Diyanet İşleri Başkanı, Ankara Vali ve Belediye Başkanı İzzettin Çağpar ve Ankara Emniyet Müdürü aileye taziyelerini ilettiler. Öğleden sonra saat 15 sularında Cumhurbaşkanı İnönü ve eşi taziye ziyaretinde bulunurken onların ardından saat 17.30'da DP Genel Başkanlığı ve Meclis Grubu adına Enis Akaygen ve DP Genel Kâtibi Basri Aktaş merhumun evine gelerek partilerine adına taziyelerini bildirdi. Gazete ayrıca Karabekir Paşa'ya müdahalede bulunan doktorlardan TBMM Başhekimisi Dr. Raif Barbaros ile yapılan mülakata yer verdi.

Dr. Raif Barbaros, Paşa'nın Özel Kalem Müdürü Necati Taşbaşlı tarafından konuta davet edildiğini, krizin zaman içinde ağırlaştığını ve müdahalelere rağmen kurtarmanın mümkün olmadığını beyanla krizin seyri hakkında kamuoyunu bilgilendirdi².

Üniversite öğrencileri Paşa'nın ölümünden duyulan üzüntüyü dile getiren ilk kesim oldu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği Başkan Orhan Eren imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisine ve merhumun ailesine taziye telgraf-ları gönderildi. Bu fevkalade kadirşinas bir davranıştı. Zira Kazım Karabekir'in öğrenci ve çocukları himaye edişi ve onlara verdiği kıymet herkes tarafından bilinmekteydi. Onun varlığı ve gayretleri olmasaydı milli mücadele yıllarında Kuzeydoğu Anadolu'da Türk gençliği kalmazdı. Onun sayesinde binlerce çocuk Ermeni mezaliminden kurtarılacak vatana kazandırılmıştı³.

Kazım Karabekir Paşa'nın birkaç silah arkadaşının ortak hatıralara ilişkin mesajları gazetelerde yayınlanmaya başladı. Mesajların içeriğinden arkadaşlıkların bir kısmının askeri okul yıllarında başladığı, bazılarının ise dünya savaşı ve milli mücadele yıllarında başlayıp ölümüne kadar devam ettiği anlaşılıyordu. Bu kapsamda Refet Bele, Cemil Cahit Toydemir, Fahrettin Altay, Eyüp Durukan, Naci Eldeniz mesajları yayınlanan generallerdi. Aynı gün Ulus gazete yayın heyeti "**Ölümü Dolayısıyla-Kazım Karabekir Paşa**" başlıklı bir yazı yayınladı. Paşa'nın dünya ve istiklal savaşı yıllarındaki hizmetlerine yer verilerek yeni devletin kuruluşundaki rolü an-

² "Pazar günü saat 17 ye doğru idi. Başkanın hafif bir kriz geçirdiğinden bahisle evlerine davet edildim. Gittiğimde kendileri hafif bir rahatsızlık geçirdiklerini söylediler ve şimdi gayet rahat olduklarını da ilave ettiler. Bunun üzerine kendilerini muayene edip gereken tedbiri alıp bir süre bekledim. Saat 17'de ikinci bir kriz daha geldi. Tedavisi için gereken tedbiri aldım ve hasta tekrar rahatladığını söyledi. Durumunda henüz bir fevkaladelik görmüyordum saat 18 de de evden ayrıldım. Saat 20 de tekrar eve gittiğim zaman ilk ziyaretimden daha iyiydi ve konuşuyordu. Bu arada bana 'Doktor seni de bu Pazar gününde yordum, şimdi çok daha iyiyim teşekkür ederim' dedi. Saat 23.30 da tekrar çağrıldığım zaman hasta büyük bir kriz geçirdi ve bu defa kendisinin arzusu ile Prof. Dr. Zeki Hakkı Pamir'i de çağırttık. Birlikte yaptığımız muayenede hastada bir kalp zaafı başladığı tespit ettik. Mamamif onu da atlattı. Sabah saat dörde kadar orada kaldık. Prof. Dr. Zeki Hakkı Pamir arkadaşım gitmişti ve bundan sonra hafif bir kriz daha geldi, fakat onu da atlattılar. Asıl büyük kriz saat 8 de geldi ve maa-lesef bu andan sonra da kendisini kurtarmak ümidi kalmadı. Saat 10 da bütün ümitlerimiz kapanmış bulunuyordu..." **Ulus**, 27 Ocak 1948, s.2

³ "Türkiye Büyük Millet Meclisine Yurt ve Milletimiz için yaptığı sayısız hizmetlerle ebedileşen ve bütün Türk gençliğinin, fedakarlık, kahramanlık ve vatanseverliği ile daima kendine örnek tuttuğu ve tutacağı büyük insanın aramızdan ayrılışı kalplerimizde derin bir teessür uyandırmıştır. Onun tarihleşen ve bayraklaşan hatırası gönlümüzü vatan ve millet sevgisiyle her zaman alevli tutacaktır. Biz Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri Türk milletinin ve büyük meclisin acılarını paylaşır. Onun aziz ruhu önünde hürmetle eğiliriz".

"Sayın Bayan Karabekir,

Vatan ve millet için yaptığı hizmetleri hiçbir zaman unutmayacağımız büyük vatanperver aile reisinizin ölümü karşısında duyduğumuz elem sonsuzdur. Biz Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencileri büyük yasınıza candan iştirak eder, başsağlığı dileriz". **Ulus**, 27 Ocak 1948.

latıldı. Bunu Çorum milletvekili A.R. Erem tarafından kaleme alınan “**Büyük Bir Kayıp; Kazım Karabekir**” başlıklı yazı takip etti (Ulus, 1948).

Her gün gazetesinde ise M. Faruk Gürtunca kaleme aldığı uzun yazısını “... *Büyük kahramanların hakiki hüviyetleri öldükten sonra anlaşılır. Onu bugün dünden daha çok anlıyoruz. Yarın ki tarih tahlilcisi daha çok anlayacak ve müstakbel Türk çocuklarına Türk kahramanları sırasında onu daha çok anlatacaktır. Çanakale Ke-revizdere fedakârı, Şark Orduları kahramanı da aramızdan ayrıldı. Millete başsağlığı dileriz*” sözleriyle tamamlıyordu (Her Gün, 1948: 1/77).

Konya milletvekili Ali Fuat Cebesoy, Ulus gazetesi muhabirinin sorusu üzerine Kazım Karabekir ile ilgili hatıralarını nakletti. Karabekir Paşa ile arkadaşlığının çocukluk yıllarına kadar uzandığını, Harbiye’deki öğrenciliklerinde bunun derinleştiğini ifade etti. O yıllardan itibaren milli meselelere ilgi gösterdiğini, yalnız mesleğinin mahdut sahası içinde kalmayarak milletin maruz bulunduğu büyük tehlikeden kurtarabilecek bir siyasi ve idari inkişafa mahzar olması için siyasi hayatta da faaliyet göstermekten çekinmediğini anlattı (Ulus, 1948).

Kazım Karabekir’in ölümü Ankara’yı yasa boğsa da Halk Partisi meclis grubunda Karabekir Paşa’dan boşalan Meclis başkanlığı seçimine ilişkin kulislerin başlaması gecikmedi. Her gün gazetesinde “**Meclis Başkanlığına Kim Seçilecek?**” başlıklı haberde CHP Meclis Grubunda oyların dağılacağı tahmin edildiği öngörüsüne yer veriliyordu. Habere göre ekseriyet kazanabilecekler arasında Saraçoğlu, Abdülhalik Renda, Ali Fuat Cebesoy ve Tevfik Fikret Sılay’ın isimleri geçiyordu (Her Gün, 1948: 1/77).

2. HATIRA DEFTERLERİNİN TANZİMİ

Karabekir Paşa’nın vefat haberinin duyulması üzerine TBMM başkanlık makamında iki tane özel defter hazırlandı. Bunlardan birisi milletvekillerine mahsus-tu. Kordiplomatik bugün saat 11’den 12:30’a kadar defteri imzalayabilecekti. Basın tarafından Paşa’nın bir vasiyetnamesinin olup olmadığı yönünde yapılan soruşturma-da kesin bir bilgiye ulaşılamadı. Bununla birlikte yakınlarından büyük komutanın: “*Ben ölürsem Anadolu’da kalsam*” dileğinde bulunduğu öğrenildi (Ulus, 1948).

Mecliste Karabekir Paşa’nın hatırasına hürmeten açılan iki defter gerek milletvekili arkadaşları, gerek Ankara’da bulunan yabancı devletlerin önde gelen siyasi temsilcileri tarafından imzalanmaya başlandı. Kordiplomatiğe mensup kırktan fazla güzide zevat saat 10’dan itibaren meclise gelerek merhum başkanın kendi odasında bulunan defteri imzaladı. İlk ziyareti Romanya’nın Ankara Büyükelçisi yaptı ve bunu diğer diplomatlar takip etti. Üçüncü bir defter de Milli Savunma Bakanlığı’nda generaller ve merhumun silah arkadaşları için açıldı. Defterler tamamlandıktan sonra T.B.M Meclisi idareci üyeleri tarafından merhumun ailesine bir hatıra olmak üzere tevdi edilecekti (Ulus, 1948).

Karabekir Paşa'nın ölümü üzerine ilk taziye ziyaretinde bulunan yabancı ülke misyonu ABD Büyükelçiliği oldu. Amerika büyükelçisi M. Wilson, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ı makamında ziyaret ederek gerek hükümeti, gerekse kendi namına taziyelerinin hükümete iletilmesini rica etti (Son Posta, 1948: 5637). Büyükelçi, görüşme esnasında Amerika Temsilciler Meclisi Başkanı Joseph W. Martin ile Ayan Meclisi Başkan Vekili Arthur V. Vandenberg'in en derin teessür ve taziye dileklerini Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'a iletti (BCA, 030.01.60.369.5.).

3. CENAZE TÖRENİ PROGRAMI

Karabekir Paşa'nın Aydın'da bulunan kayınbiraderi ile İstanbul'da ikamet eden bacanağı eski milletvekillerinden Hamza Osman, 28 Ocak Çarşamba günü icra edilecek törene katılmak üzere Ankara'ya davet edildi (Her Gün, 1948: 1/77; Cumhuriyet 1948: 24/8423).

Kazım Karabekir'in evine taziye ziyaretleri devam ederken Cenaze töreninin ayrıntıları da yavaş yavaş belli olmaya başladı. Naaş öğlen üzeri Numune Hastanesine kaldırıldıktan sonra bakanlar kurulu ve Meclis Başkanlık Divanı üyeleri bir araya gelerek alınması gereken tedbirleri görüştü. Daha sonra İçişleri Bakanı Münir Hüseyin Göle'nin başkanlığında Büyük Millet Meclisi Başkanvekili Cevdet Kerim, Ankara Garnizon Komutanlığı İdare Amirleri, Ankara Vali ve Belediye Başkanı ve Emniyet Müdüründen müteşekkil bir komisyon toplandı. Komisyon cenaze törenine ait programı hazırladı. Alınan karara göre Çarşamba günü büyük bir cenaze töreni yapılacaktı. Tören programı ise şu şekilde belirlendi:

Karabekir Paşa'nın cenaze namazı Çarşamba günü Hacıbayram camisinde kılınacak ve namazdan sonra Anafartalar caddesine kadar getirilecek ve oradan otomobile TBMM önündeki top arabasına nakledilecekti. Burada Meclis Başkanvekillerinden birisi, konuşma yaptıktan sonra tören başlayacaktı. Cenaze Cebeci'deki şehitliğe götürülecek ve bu esnada bir kıta asker tarafından ihtiram duruşu yapılacak, bir general merhumun askeri hayatını anlatacaktı. Ayrıca o gün bütün memlekette resmi daireler bayraklarını yarıya indirecekti (Ulus, 1948).

Akşam gazetesinin 28 Ocak tarihli nüshasında "**Kazım Karabekir'in Cenaze Merasimi**" başlıklı haberinde Cumhurbaşkanı'nın da iştirak edeceği törene ilişkin ayrıntılar paylaşıldı:

"Merhum General Kazım Karabekir'in cenazesi bugün büyük törenle defnedilecektir. Hazırlanan programa göre General Kazım Karabekir'in cenazesi bugün saat 12 de cenaze otomobili ile Numune hastanesinden alınarak hususi bir şekilde Hacı Bayram Camisi musallasına getirilecektir. Cenaze namazı Hacı Bayram camisinde kılınıldıktan sonra cenaze el üstünde olarak Anafartalar Caddesi dört yol ağzına kadar getirilecek ve oradan askeri kıta tarafından alınacak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi binası önünde bulundurulacak olan top arabasına nakledilecektir.

“Cenaze merasimine Büyük Millet Meclisi önünde Meclis başkan vekillerinden Feridun Fikri Düşünsel tarafından irade edilecek hitabe ile saat 14 te başlayacaktır. Cenaze törenine iştirak edecek zevat ve bu anatten evvel Büyük Millet Meclisi binasında toplanmış bulunacaktır. (Kıyafet; Siviller için jaketatay, uzun siyah kravat ve silindir şapka, kara, deniz ve hava kuvvetleri mensupları için gündelik kıyafet, uzun pantolon, İstiklal Madalyası). Cenaze alayı Türkiye Büyük Millet Meclisi binası önünden hareketle, İstiklal caddesi ve Atatürk bulvarını takiben yeni opera binası önündeki dört yol ağzında resmen nihayet bulacaktır. Burada kordiplomatik azası alaydan ayrılacaktır. Bu noktada cenaze top arabasından otomobilene nakledilecek ve Şehitliğe götürülecektir. Şehitliğe jandarma subay okulu bölüğü tarafından askeri merasim yapılacaktır. Cenaze defnedildikten ve çelenkler konulduktan sonra ordu namına bir general merhumun askeri hayatı ve başarıları hakkında bir nutuk irade edecektir.” (**BCA**, 490.01.573.2281.1; **BCA**, 490.01.573.2281.2; **BCA**, 490.01.573.2281.3; **Akşam**, 28 Ocak 1948, *Sene*:30, *No*:10518).

Cenaze törenine ilişkin aynı ayrıntılar Cumhuriyet ve Yeni Sabah gazetelelerinde de yer aldı (Cumhuriyet, 1948: 24/8424). Törenle birlikte İçişleri Bakanlığı bütün yurttan matem tutulması ve bayrakların yarıya indirilmesini içeren genelgesini vilayetlere gönderdi. Vilayetler de emirleri ikmal ederek törene hazırlandı (Yeni Sabah, 1948: 3210).

4. CENAZE TÖRENİN İCRASI

Tören sabahı Ankara’da Resmi binaların bayrakları yarıya indirildi. Cenaze alayının geçeceği cadde ve sokaklar günün erken saatlerinden itibaren töreni takip etmek isteyen halkla dolmağa başladı. Değerli vatan evladını ebediyete uğurlarken kadını, erkeği, genci ve ihtiyarıyla Ankaralıları bu hazin törende büyük komutana vedayaya hazırlanıyordu (Ulus 1948; Cumhuriyet, 1948: 24/8425).

Kazım Karabekir’in Kars’ın kurtuluşu sırasında Kars kalesine dikilen bayrağa sarılı tabutu saat 12’de Numune Hastanesinden alınarak Hacı Bayram Camiine getirildi. Merhumun naaşı nakledilmeden önce camiinin önünde büyük bir kalabalık toplanmış bulunuyordu. Başbakan Hasan Saka ile Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu, Bakanlar, Ankara Vali ve Belediye Başkanı, Milletvekilleri, rahmetlinin silah arkadaşları, eski Londra Büyükelçisi Rauf Orbay, merhumun İstanbul ve Denizli’den gelen akrabaları Ekrem Çiftçi, Orhan Çiftçi, Nejat Çiftçi, Hamza Osman Erkan, Hüsnü ve Müfit Karabekir de caminin önünde yerlerini aldı. Bu arada TBMM Başkanvekilleri Feridun Fikri Düşünsel, Cevdet Kerim İncedayı ve Raif Karadeniz ile İdare üyeleri Halit Bayrak, Dr. Zihni Ülgen ve Muttalip Öker de hazır bulundu.

Cenaze namazı A. Hamdi Akseki tarafından kılındı ve namazdan sonra teziyede bulunuldu. Cenaze, Anafartalar caddesine ayrılan Dört Yol ağzına kadar halkın

elleri üzerinde taşınmış, orada askeri kıtaya tevdi edilmiştir. Askerlerin elleri üzerinde taşınan cenaze, Anafartalar caddesinden itibaren yolun iki tarafına dolduran halkın ihtiram duruşu ardından Türkiye Millet Meclisi önüne getirilerek orada bekleyen top arabasına konuldu. Bu sırada top arabasının iki tarafında cenazeye refakat edecek 6 general yerlerini almış halde bekliyorlardı (Ulus, 1948).

Cenaze merasimi meclis önünde başkan vekillerinden Feridun Fikri Düşünsel tarafından irad olunan konuşmayla başladı. Feridun Fikri Düşünsel konuşmasında; Kazım Karabekir'in ölümüyle Türkiye'nin çok değerli bir evladı kaybettiğini tebarüz ettirildikten sonra memlekete yaptığı hizmetleri sıralayarak şerefle dolu askeri hayatını anlattı. Düşünsel, Atatürk'ün ordudan istifa ettiği zaman Karabekir'in bütün kuvvetlerini onun emrine amade kıldığını belirttikten sonra doğuda kazandığı zafere değindi. Kazım Karabekir Paşa kumandasındaki Türk kuvvetlerinin Türk vatanına göz diken Taşnak ordularını mahv ve perişan ederek Kars ve Ardahan'ı kurtardığını ifade eden Düşünsel, Karabekir'in siyasi hayatından da bahsettikten sonra sözlerini şöyle bitirdi: *“Onun hakkındaki sözlerimi milli varlığa ve İstiklal davasına olan son hizmetini tebarüz ettirmekle bitireceğim. Geçen senelerde milli varlığımıza karşı yapılmış başlanan malum tecavüzler karşısında bir gün kürsüye çıktım ve meşhur ölmez cümlesini söyledim: -Kars ve Ardahan, Türkiye'nin beli, Boğazlar, boğazıdır. Atatürk'e mülaki ol Kazım Karabekir”* (Cumhuriyet, 1948: 24/8425).

Cenaze törenine iştirak edenler meclis binası önünde toplandı. Başta alay sancağı, Harp Okulu taburu, Yedek Subay Okulu, Cumhurbaşkanlığı muhafız kıtası taburu, Cumhurbaşkanlığı bandosu, çelenkler, top arabası, merhumun istiklal madalyasını taşıyan meclis başkanlığı genel kâtibi, Karabekir Paşa'nın ailesi, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve yanında Başbakan, solunda başkan vekilleri ve müteakiben kordiplomatik, Genelkurmay Başkanı, Millet Meclisi üyeleri, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve Diyanet İşleri Başkanı, Generaller, Siyasi partiler temsilcileri ve halk vardı (Her Gün, 1948: 1/78).

Cenaze Opera binası önündeki dörtyol ağzına geldiği zaman merasim resmen sona erdi. Burada Paşa'nın naaşı top arabasından alınarak cenaze arabasına konuldu. Önde bir motosiklet olduğu halde Başbakan Hasan Saka, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Faik Ahmet Barutçu, Bakanlar, Meclis ve Grup Başkan Vekilleri, Milletvekilleri, Genel Kurmay Birinci ve İkinci Başkanları, Generaller, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi, Başyaver ve Hususi Kalem Müdürü, merhumun eski silah arkadaşları ve dostları Atatürk bulvarını takiben Cebeci yönünden şehitliğe hareket ettiler. Kafilenin geçtiği yerlerde bulunan okullar ile Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrenci grupları cenazeyi saygı ile selamladı. Aynı şekilde caddenin iki yanını dolduran binlerce halk, naaşı selamlayarak dualarla görevlerini ifa ettiler (Ulus, 1948).

Şehitlikte Jandarma Subay Okulu bölüğü tarafından askeri merasim icra edildi.. Askeri merasim saat 15.30 itibarıyla sona erdikten sonra Karabekir Paşa'nın

naası İstiklal Harbi Şehidi Nazım Bey'in yanındaki ebedi istirahat yerine tevdi edildi (Her Gün, 1948: 1/78). Defin esnasında Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Bakanlar, Meclis ve Grup Başkan vekilleri, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâatibi, Başyaver ve Hususi Kalem Müdürü ile merhumun eski silah arkadaşları ve kalabalık bir halk kitlesi ile üniversite gençleri hazır bulundu (Cumhuriyet, 1948: 24/8425; Akşam, 1948: 30/10519).

Cenaze merasimiyle beraber gazetelerde çok sayıda başsağlığı telgrafı yayınlanmaya başladı. Telgraflarda; Kazım Karabekir Paşa'nın vatanseverliği, milletine olan bağlılığı, devlete sadakati, millet yolunda azim ve feragatli çalışkanlığı ve ailesine verdiği kıymet gibi değerler öne çıkarılarak milletin ve Türk ordusunun kahraman ve şerefli bir evladını kaybettiği ifade ediliyordu⁴.

Bir kısım taziye telgrafları ise doğrudan Karabekir Paşa'nın eşine gönderildi. Örneğin; CHP Genel Başkan vekili Hilmi Uran telgrafında Karabekir Paşa'nın ölümünün hiç beklenmedik bir anda geldiğini ve bu acı haber karşısında büyük bir elem duyduğunu belirterek aileye sabır ve uzun ömür dileğinde bulundu⁵.

Cenaze merasiminin ardından bazı tepkilerde dile getirildiği görüldü. Üniversite gençlerinden bir grup Ulus gazetesine gönderdikleri bir mektupta tören programında Ankara Üniversitesi gençlerine yer verilmediğini beyan ederek üzüntülerini dile getirdiler. Aynı mektupta opera binası yanındaki kaldırımında toplanarak merasime iştirak etmek isteyen bir üniversite grubuna izin verilmeyişini de tepkiyle kaydettiler (Ulus, 1948).

Başka bir tepki Adalar Gençlik Kulübü tarafından ortaya koyuldu. Adalar Gençlik Kulübü adına Başkan Ahmet Arif Meriç'in liderliğinde tüccardan Nedim Genç, Mimar Melih Sertesene ve Cemil Tekçe Her Gün gazetesi matbaasına gelerek bütün ada gençleri namına duydukları üzüntüyü dile getirdiler. Kulüp temsilcilerinin tepkisi bazı tanınmış gazetelerin milli kahramanın gerek ölümü ve gerekse cenaze törenine icap eden kıymeti vermemelerinden kaynaklanıyordu. Temsilciler, bu durumu Millet Meclisi'ne kadar taşıyacıklarını beyan ettiler (Her Gün, 1948: 1/78).

⁴Ankara Ticaret Okulu'ndan Yetişenler Derneği adına dernek başkanı İbrahim Üzümlü tarafından merhumun ailesine gönderdiği telgrafta; "*Vatansever büyüğümüz ve asil ailenizin kıymetli Reisi Sayın Karabekir'in ebedi kaybı dolayısıyla duyduğumuz derin acıyı paylaşıyoruz*", Tarım Makineleri Y. Uzmanlık Okulu öğrencileri adına dernek başkanı Abdullah Aksu merhumun ailesine gönderdiği telgrafta; "*Ömrünün sonuna kadar millet ve vatan uğrunda sonsuz azim ve feragatle çalışmış olan aziz büyüğümüz Karabekir'in: ebediyen aramızdan ayrılmasıyla, milletçe duyduğumuz acılarımızın sonsuzluğu içinde hepimize ve değerli ailesine başsağlığı dileriz*", Elazığ Kültür Derneği ise; "*Türk ordusunun kahraman evladı büyük vatansever Sayın General Kazım Karabekir'in derin bir tesir duyan derneğimiz başkanı bulunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisine başsağlığı diler, taziye ve tazimlerini sunar*" diyordu. **Ulus**, 29 Ocak 1948.

⁵"*Sayın Bayan Karabekir Hiç beklemediğimiz acı haber sıkleti altında hepimizi ezmiş ve elan onun elemi altındayız. Acımızı samimene paylaşıyor sizlere sabırlar ve uzun ömürler dilerim. CHP Genel Başkanvekili Hilmi Uran*". **BCA**, 490.01.573.2281.1

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 29 Ocak 1948’de kendi imzasıyla “**Kazım Karabekir’in Aziz Hatırası**” başlıklı bir makale yayınladı. Serlevhasından 28 Ocakta kaleme alındığı anlaşılan makalede şöyle yazıyordu:

“Türk Milletinin büyük bir evladını, şükran duygularımızla sararak ebedi karrargâhına yerleştirdik. Derin teessürlerimiz içinde onun kahraman menkibelerini yürekten saygılarımızla anıyoruz. Karabekir son kırk senenin askeri ve siyasi en ehemmiyetli hadiselerinde faaliyetli ve değerli bir yer tutmuştur. Şahsi vasıfları temiz bir ruhun ve cesur bir karakterin bütün faziletlerini göstermiş; fikir ve hükümlerinde daima kendine güvenir ve sebatir olmuştur.

“Kuvvetli bir iradenin muvaffakiyetini hak ettiği gibi, güçlüklerini de hayatının her devrinde metanetle karşılamıştır. Tarihimiz, Karabekir’in Milli Mücadeledeki hizmetlerini vefalı sahifelerinde daima iftiharla yâd edecektir. Şark Cephesi komutanı sıfatıyla milli kurtuluşumuzun tehlikeli bir seferini başından sonuna kadar gerçek bir meharetle idare ederek kati zafere götürmüştür. Tarihimiz içinde büyük Türk komutanlarından biri olarak yüce ihtiram yerinde yaşayacaktır.

“Şark Cephesi komutanının İstiklal savaşındaki siyasi hizmetleri, herhangi bir askeri harekette olandan daha ziyade tesirli idi. Birinci Cihan Harbinin felaketli neticesinin ilk gününden başlayarak hiç sarsılmayan bir imanla meydana atılmış olan pek kıymetli vatanseverlerden biri idi.

“Onun komutasındaki geniş bölgeler bütün dertlerini savaş müddetince susturarak iç ayaklanmalara karşı azim ve huzur örneği olmuşlardır. Kazım Karabekir’in zaferleri garp ve cenup sınırlarımızda ve içeride türlü şekildeki saltanat hareketlerine karşı gerçekten bunalmış olduğumuz bir zamanda yetişmiştir. Orduda ve memlekette hasıl olan şevk ve sevinç bütün kurtuluş hareketlerimize yepyeni bir hamlenin bütün ümit ufuklarını açmış, yüreklerimiz taşkın bir minnetin heyecanı ile dolmuş idi.

“Karabekir adı İstiklal Savaşının büyük abidelerinden biri olarak milletin takdirinde ebedi bir şeref yeri tutacaktır. Karabekir siyasetin bütün tecellilerini görmüştür ve kırk seneyi geçen vazife ve siyaset hayatının her safhasında yüksek vatanseverliğin en ön safında bulunmuştur.

“Büyük Millet Meclisi başkanımız Kazım Karabekir’in vakarlı ve rütbeli varlığı bizim için bir kuvvet kaynağı idi. Onu kaybetmiş olmakla yüreğimizin içinde pek sert bir acı duyuyoruz. Aziz bir emanet olan şerefli ailesi ile beraber büyük milletimize de sabır ve teselli niyaz ederiz. Büyük komutan devlet ve siyaset adamı ve kemal sahibi bir insan olarak yüksek vasıflara ve hiçbir güçlük karşısında yıkılmayan iman ve iradesi hafızamda canlı olarak yaşayacaktır” (Ulus, 1948; Akşam, 1948: 30/10519; Yeni Sabah, 1948: 3211).

Sonuç

Karabekir Paşa, askeri ve siyasi alanda yaptığı hizmetlerle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda mümtaz bir yere sahip olmuştur. Atatürk döneminde yaşanan siyasi hadiselerden ötürü ülke yönetiminden uzaklaşmış olsa da doğuda yaptığı hizmetlerden ötürü milletin kalbindeki her zaman yerini korumuştur.

Karabekir Paşa, İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından onun daveti üzerine 1939'da İstanbul milletvekilliğine, 1946'da ise TBMM başkanlığına seçildi. Meclis başkanı olarak görev yaparken 25 Ocak 1948 gecesi beklenmedik bir kalp krizi geçirdi. Yapılan tedaviler sonunda ilk krizi atlatsa da 26 Ocak sabahı yeni bir kriz geçirmiş ve yapılan müdahaleye rağmen saat 10'da vefat etmiştir. Milli Mücadele kahramanlarından olan Karabekir Paşa'nın ölüm haberi bütün yurttaki büyük bir teessürle karşılandı. Ülkede yas ilan edilerek resmi dairelerde bayraklar yarıya indirildi.

Karabekir Paşa'nın vefat haberinin duyulması üzerine TBMM başkanlık makamında iki tane özel defter hazırlandı. Defterlerden biri milletvekilleri için, diğeri Ankara'da bulunan yabancı devletlerin siyasi temsilcilerinin imzasına açıldı. Yabancı misyon temsilcilerine mensup kırktan fazla zevat saat 10'dan itibaren meclise gelerek merhum başkanın kendi odasında bulunan defteri imzalamaya başladı.

Karabekir Paşa'nın ölümü üzerine ilk taziye ziyaretinde bulunan yabancı ülke misyonu ABD Büyükelçiliği oldu. Amerika büyükelçisi M. Wilson, Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ı makamında ziyaret ederek gerek hükümeti, gerekse kendi namına taziyelerinin hükümete iletilmesini rica etti.

Karabekir Paşa'nın cenaze töreni 28 Ocak yapılacağından yakın akrabaları süratle Ankara'ya davet edildi. Naaş öğlen üzeri Numune Hastanesine kaldırıldıktan sonra İçişleri Bakanı Münir Hüseyin Gölle'nin başkanlığında Büyük Millet Meclisi Başkanvekili Cevdet Kerim, Ankara Garnizon Komutanlığı İdare Amirleri, Ankara Vali ve Belediye Başkanı ve Emniyet Müdüründen müteşekkil bir komisyon toplanarak tören programının ayrıntılarını belirledi. Buna göre Karabekir Paşa'nın cenaze namazı Hacıbayram camisinde kılınacak, namazdan sonra Anafartalar caddesine kadar getirilecek ve oradan otomobille TBMM önündeki top arabasına nakledilecekti. Burada Meclis Başkanvekillerinden Feridun Fikri Düşünsel konuşma yaptıktan sonra tören başlayacaktı. Cenaze Cebeci'deki şehitliğe götürülecek ve bu esnada bir kıta asker tarafından ihtiram duruşu yapılacak, bir general merhumun askeri hayatını anlatacaktı. Ayrıca o gün bütün memlekette resmi daireler bayraklarını yarıya indirecekti.

28 Ocak 1948'de Cenaze namazı A. Hamdi Akseki tarafından kıldıktan sonra tören programı aynen planlandığı şekliyle icra edildi. Paşanın Kars'ın kurtuluşunda kaleye çektiği Türk bayrağına sarılı naaşı kalabalık halk ve devlet erkanının eşliğinde Cebeci Şehitliğine getirilerek son yolculuğuna uğurlandı.

Karabekir Paşa'nın silah arkadaşları çeşitli gazetelere onun hakkında beyanatlar verdi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de 29 Ocak 1948'de kendi imzasıyla "**Kazım Karabekir'in Aziz Hatırası**" başlıklı bir makale yayınlarken onun millet sevgisine ve devlete unutulmaz hizmetler yaptığına dikkat çekti.

Kaynakça

- BCA**, 030.01.60.369.5.
BCA, 490.01.573.2281.1
BCA, 490.01.573.2281.2
BCA, 490.01.573.2281.3
Akşam, 28 Ocak 1948, Sene:30, No:10518.
Akşam, 29 Ocak 1948, Sene:30, No:10519.
Cumhuriyet, 27 Ocak 1948, Yıl:24, Sayı: 8423.
Cumhuriyet, 28 Ocak 1948, Yıl:24, Sayı:8424.
Cumhuriyet, 29 Ocak 1948, Yıl: 24 Sayı:8425.
Her Gün, 26 Ocak 1948, Yıl:1, Sayı: 76.
Her Gün, 27 Ocak 1948, Yıl:1, Sayı: 77.
Her Gün, 28 Ocak 1948, Yıl:1, Sayı:78.
Son Posta, 27 Ocak 1948, No:5637
Ulus, 27 Ocak 1948.
Ulus, 28 Ocak 1948.
Ulus, 29 Ocak 1948
Yeni Sabah, 27 Ocak 1948, No:3209.
Yeni Sabah, 28 Ocak 1948, No:3210.
Yeni Sabah, 29 Ocak 1948, No:3211.